"Rendben Sándor, fölvesszük." Rozs András kritikája a JESZ A helység kalapácsa című előadásáról

[1]

Emlékszem, diákkoromban Pet?fi Sándornak „A helység kalapácsa” cím? epikai m?vét nem kedveltem. Valahogy nem tartottam méltónak a nagy költ?höz, a János vitéz írójához. Mert túl profánnak, kisszer?nek tartottam, mind a történetet, mind a szerepl?ket, a jellemeket. Persze, a Nagy Lajos gimnáziumban, irodalom órán tanultuk, hogy a költ? itt a h?si eposzok stílusát figurázza ki, karikírozva kritizálja Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály fennköltepikus m?veit, 19. századi romantikus múltba fordulását a magyar ?történet, a honfoglalás kora felé. Ezeket a nagy magyar alapm?veket, mint Kisfaludy, Berzsenyi, Kölcsey költeményeit, Vörösmarty Zalán futását nem szerettük olvasni, mert túl mesterkéltnek, dagályosnak találtuk a stílusukat. Pedig nagyra becsült tanárunk, Rajczi Péter doktor figyelmeztetett bennünket, hogy e szerz?k már a maguk korában önkritikával éltek saját nagymagyarkodó m?veikkel szemben, így például Kisfaludy Károly A tatárok Magyarországon cím? drámájának kritikáját így fogalmazta meg:

„Sok haza-puffogatás, ok semmi, de szörny? magyarság,

bundás indulatok, oh, be tatári m?v ez!”

Éppen ezért megelégedéssel szemléltem A helység kalapácsa JESZ-béli el?adásán, hogy az eredetileg Benedek Miklós által megalkotott kerettörténetben a fiatal Petrovics Sándor kigúnyolja a vidéki színésztársulat vadmagyar darabját, melyben a kacagányba öltözött, sz?rmekucsmás vándorszínészek emelt hangon deklamálják egy magyaros h?si eposz szövegét. A rendez?, Tóth András

Ern? jelenet-beállítása telitalálat, a színészek nagy élvezettel játszanak kett?s szerepükben. A jelenet hihet?, életszer? is. Mert hiszen az Aszódon és Selmecen a színtársulatok körül forgolódó Petrovics Sándor Pesten, a Nemzeti Színházban valóban a világot megváltó deszkákra lépett, amikor Rónai néven segédszínészkedett, s bár el?bb statisztaként lóti-futi, színésztársai által kocsmába szalajtásos megbízásokat kellett teljesítenie, 1844-ben már öntudatosodó plebejus, népies költ?nek tekintette magát, aki a merev, doktrinér irodalmár Toldy (Schedel) Ferencnek a romantikus h?si eposzt véd? elveit igyekezett kigúnyolni eposz-paródiájával. Ugyan Pet?fi 1844 második felében, amikor A helység kalapácsát megalkotta, már csak egyszer lépett fel színészként, Benedek Miklós ötlete elfogadható, akár el? is adhatta volna új darabját a fiatal költ?-színész a régi színtársulatával. A reformkori mili? így hiteles igazán. Látjuk a 19. századi magyar vándorszínész társulatok küszködését a kultúrateremtés rögös útján, de nem azzal a romantikus pátosszal, ahogy azt Jókai klasszikusa, az És mégis mozog a föld láttatta velünk, hanem a 19. század ötödik évtizedében él? vándorszínészek elképzelt mindennapjainak valóságában, a színész társadalmat alkotó személyek egymás közti viszonyainak komplexitásában, az igazgató-színész, a színész-színész, a férfi-n?i színész, a házas-szingli színész viszonyok életszer? frivolságában.

A Benedek Miklós darab két síkon szervezi a cselekményt: van egy kerettörténet, ez a vándorszínész társulat bels? életének felvillantása, az el?adásokra való készül?dés korabeli módjainak, szokásainak bemutatásával, közben futnak a társulat tagjainak kapcsolataiból adódó kis történetek: év?dések és viszályok, vonzalmak és szembenállások. Majd a társulat mindennapjainak állóvízébe dobott k?ként megjelenik a fiatal színész-író, Petrovics Sándor, aki kezdett?l kritikus hangvételével, újat-jobbat akaró szellemiségével megbolydítja a szerepl?k közötti viszonyokat. A második sík pedig az el?adott darabban bontakozó történet, el?bb a hagyományos h?si eposz, majd Pet?fi sikeres kezdeményezése után az eposz-paródia, maga A helység kalapácsa. Így megvalósul a színházban színház, el?ször Shakespeare Hamletjében alkalmazott dramaturgiai eszköz. A címadó Pet?fi-opus egy elég hosszú el?játékot követve veszi kezdetét, és a jelenetek a címadó m? tartama közben is átváltanak, hol a társulati valóságot látjuk, mely maga is fikció, hol a Pet?fi-féle fikció rendezett valóságát. De a váltások nem jelentenek nehézséget sem a színészek, sem a néz?k számára, s?t e jelenetváltások közötti játék teszi lendületessé és mulatságossá, élvezhet?vé az egész darabot. Ez persze nemcsak az író, hanem a rendez?, Tóth András Ern? érdeme is.

A JESZ fiatal színészei láthatóan igen élvezik e színpadi helyzetet, a kett?s szereposztásból adódó játék lehet?ségét maximálisan kihasználják. Igen jó poénok, gegek állnak így a rendez? és a színészek rendelkezésére. Így például jó komikus hatást ér el az a jelenet, melyben a szemérmetes Erzsókot játszó színészn?, aki egyúttal a színigazgató felesége, panaszkodik semmitmondó szerepe miatt. A néz? örül, hogy szerelmi szálat is kap: a kerettörténetben a fiatal költ?-rendez?, Petrovics szerelemre lobban a nadrágszerepben fellép? vitéz Csep? Palkót alakító ifjú színészn?, Róza iránt, s nem röstelli darabja próbájának egyik szünetében keblének hevét a nyílt színen bizonyítani. A néz? nem tudja, a frivol és komikus jelenetek az írótól, vagy a rendez?t?l származnak-e, de ez nem is lényeges, az összhatás számít. A JESZ korábbi gyakorlatát ismerve, az egyes szerepeket megformáló színészek is hozzáadhattak egy-egy kifejezést, metakommunikációs jelet, gesztust, poént jelenetükhöz, figurájuk megformálásához.

Tóth András Ern? jól tette, hogy Benedek Miklós keretdarabjához nyúlt. Így többréteg?vé tehette mondanivalóját, üzenetét. A magyar reformkorban a magyar nyelv? kultúrát hordozó, a magyar ugar m?velését vállaló vándorszínészek életének viszontagságaira hívja fel a figyelmet, néminem? mai nehézségekre utalásoknak is helyet hagyva. A lózungszer? magyarkodásnak nincs helye ma sem, de a magyar kultúra értékeinek tisztelete igen is helyénvaló, s?t kívánatos, s ezt napjaink ifjúságának is fel kell ismerni. A rendez? kissé átírta Benedek Miklós néhány éve bemutatott darabját, itt-ott változtatott a szerepl?k nevein, valószín?leg a jeleneteken (az eredeti Benedek-darabot nem láttam) és a szövegeken is. A helység kalapácsa Pet?fi-szövegét helyenként egyszer?sítette, s?rítette, de úgy, hogy ez az egész kett?s játékú darab dramaturgiájára pozitívan hatott. A rendez? sokat követelt színészeit?l, de bízott is bennük, hagyta játszani ?ket.

Mikuli János kiélhette színházigazgatói mivoltát, hiszen igazgatóként játszotta a színigazgatót,

meggy?z?en. A lágyszív? Kántor szemérmetes Erzsóknak szerelmet valló monológjának el?adása h?si teljesítmény volt. A fiatal Petrovics Sándor író-rendez? szerepében f?szerepet játszó Zakariás Máté produkciója igazán kellemes meglepetés: fellépésében benne van az ifjú költ? szemérmes esetlensége, de nyiladozó öntudata, és fiatal férfias hevülete is. Szövegmondása értelmes és érthet?, orgánuma kellemes. Igen sokat vállal magára László Virág, aki három szerepet is formál a darabban: Prepeliczay Róza színészn?t, Csep? Palkót és amazontermészet? Mártát, mindmegannyit kiválóan, úgy, hogy megszólalásaival mindig magára vonja a néz? figyelmét, minden jelenetében energikus, olyan mozgékony, mint egy rakéta, szemének huncut csillogása leny?göz?, nehéz szövegeit kifogástalan hanglejtéssel varázsolja ki magából, humora is megnyer?, az el?adás üde jelensége. A mindig tekintélyes fellépés? Inhof László megbízható egyszer?séggel adja el? a címszerepl?t, Pásztó Renáta pedig hitelesen elhiteti velünk az igazgató-feleség színészn? és szemérmetes Erzsók nehéz sorsát. Szabó Márk József mint Harangláb, Kuti Gergely mint Bagarja jelent?s személyiséggé teszik amúgy jelentéktelen figurájukat, mindkett?jük szövegmondása és mozgása rutinos, jó színészre vall. Horváth Marin megbízhatóan oldotta meg a m?szakos szerepét.

A rendez? jó ötlete volt, hogy él?zenészt hívott darabjához. Rozs Tamás csellójátéka és férfias bariton hangja révén, és kiváló hangulatfest? zenével járul hozzá a darab üzeneteinek közvetítéséhez, s?t olykor sikeresen meg is szólal. Herczig Zsófia jelmezei nem túl harsányak, idézik a kort, de modernek is; a magyarkodó h?sköltemény figurái olyan magyarok, ahogy Vörösmartyék elképzelhették ?ket. Árvay Dorottya asszisztens és Tolnay Donát m?szaki hasznos el?segít?i voltak az el?adás sikerének.

Rozs András

Forrás webcím:
https://jesz.pte.hu/rendben_sandor_folvesszuk_rozs_andras_kritikaja_jesz_helyseg_kalapacsa_cimu_eloadasarol

Hivatkozások
[1] https://jesz.pte.hu/sites/jesz.pte.hu/files/styles/large/public/ahelysegkalapacsa_1.jpg?itok=6aPMxuxS